

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Αρ. 31-32 (1995)

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 31-32 (1995)

Δαπάνες του Θεοφανείου Κληροδοτήματος για τους άπορους και καλούς μαθητές της Θεοφανείου Σχολής

Οδυσσέας Μουστάκης

Copyright © 2022, Οδυσσέας Μουστάκης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Μουστάκης Ο. (2022). Δαπάνες του Θεοφανείου Κληροδοτήματος για τους άπορους και καλούς μαθητές της Θεοφανείου Σχολής. *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, (31-32), 33-43. ανακτήθηκε από <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/prevchr/article/view/29421>

ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΜΠΕΤΣΟΣ

Συνταξιούχος Δάσκαλος, Ιστοριοδίφης

Δαπάνες του Θεοφανείου Κληροδοτήματος για τους άπορους και καλούς μαθητές της Θεοφανείου Σχολής

**Α. Ποια βοήθεια έδωσε σε μαθητές
σ' όλο το διάστημα της λειτουργίας της****α. Περίοδος (1834-1844)**

Η Θεοφάνειος Σχολή Πρέβεζας λειτούργησε από τον Απρίλη του 1834 ως τον Αύγουστο του 1914. Μέχρι το 1844 πόροι της ήταν οι ετήσιοι τόκοι των 60.000 ρουβλίων περίπου, που οι εκτελεστές της Διαθήκης του Αναστασίου Θεοφάνη τόκισαν στο Ορφανοτροφείο της Μόσχας (μέχρι τότε που έγινε η πρώτη Τράπεζα του Ρωσικού κράτους - τη 10ετία του 1860 ή 1870) με επιτόκιο 4% από το 1822-1856 και με 3,5% ύστερα

στο ίδιο και στη ρωσική τράπεζα που μετέφεραν το κεφάλαιο τούτο. Αρχικά το κεφάλαιο έδινε τόκο 2.000 ρούβλια το χρόνο περίπου, και το ένα άξιζε 4 αργυρά γρόσια Τουρκίας περίπου.

Η Εφορεία του Θεοφανείου Κληροδοτήματος, όταν το 1834 μπόρεσε να βρει τον τρόπο μεταφοράς των ετήσιων τόκων από τη Μόσχα (μέσω πληρεξούσιου εμπορικού γραφείου Έλληνα της Κωνσταντινουπόλεως) έφερε τους τόκους όλης της περασμένης 12ετίας (1822-1834). Με τα χρήματα εκείνα, που τόκισε σε διάφορους αξιόχρεους Πρεβεζάνους με τους ισχύοντες τότε νόμους,¹ μπόρεσε α-

1. Μόνο δυο από τους 15 δανειολήπτες δεν μπόρεσαν να επιστρέψουν τα δάνεια με τους τόκους τους και το Κληροδοτήμα αναγκάστηκε να βγάλει δικαστικές αποφάσεις για να εισπράξει τα χρήματά του. Από μεν τον ένα ύστερα από πλειστηριασμό των ακινήτων του, από δε τον άλλο να κρατήσει λιοστάσι με 230 ρίζες ελιές, που την αξία του υπελόγισε το δικαστήριο ίση μ' όσα χρωστούσε μαζί με τους τόκους.

φενός να πληρώσει μεγαλύτερους μισθούς στο εκπαιδευτικό προσωπικό των δύο τμημάτων της Σχολής (Δημοτικής και Ελληνικού) που από δύο τους έκανε προοδευτικά πέντε και να πληρώσει ενοίκια για περισσότερες ιδιωτών αίθουσες (από δύο που πλήρωνε πριν) και αφετέρου ν' αγοράσει το πρώτο και δεύτερο τμήμα του οικοπέδου² και να χτίσει σ' αυτό το διδακτήριο - όπως ήταν πριν ο Δήμος της Πρέβεζας το μεταρρυθμίσει (επεκτείνει και μεγαλώσει το ύψος του) το 1982 κι έπειτα, και λειτουργήσει σ' αυτό ύστερα πνευματικό κέντρο και εκθετήριο έργων τέχνης και άλλων (όπως βιβλίων, φωτογραφιών κ.λπ.).

Πρέπει να πούμε ότι το διδακτικό προσωπικό (στο χρονικό αυτό διάστημα) είχε μειωμένα προσόντα σπουδών. Κι έτσι το κληροδοτήμα πλήρωνε μικρότερους μισθούς (από 3.000 γρ. αργυρά ως 4500 γρ. εκτός από τα "δοσίματα").³

Η βοήθεια που πρόσφερε στους ά-

πορους μαθητές της Σχολής στο χρονικό αυτό διάστημα ήταν υποδήματα που τα κατασκεύαζαν Πρεβεζάνοι τσαγκάρηδες. Τα πρόσφεραν στις παραμονές των μεγάλων Χριστιανικών γιορτιών (Χριστουγέννων, Πρωτοχρονιάς, Αποκριάς, Λαμπρής, Κοίμησης της Παναγίας). Στους επιμελείς και με καλή συμπεριφορά και απόδοση άπορους μαθητές πρόσφεραν και μαθητικά βιβλία και γραφική ύλη κάποτε.⁴

β. Περίοδος (1844-1860)

Το θέρος του 1843 έγινε μέλος της Εφορείας του Θεοφανείου Κληροδοτήματος ο Αθανάσιος Αθανασιάδης (Μάνος) γιος του τότε διδασκάλου και δημόσιου νοτάριου (κν. συμβολαιογράφου) της Πρέβεζας Κωνσταντίνου Μάνου, ύστερ' από πρόταση των συνεπιτρόπων του ενοριακού ναού της Πρέβεζας Αγίου Νικολάου.⁵

Ο νέος παραπάνω επίτροπος είχε τη

2. Το πρώτο τμήμα του οικοπέδου, που εκτεινόταν από την πρόσοψη του διδακτηρίου μέχρι την αμμόδη τότε παραλία του λιμανιού, πήρε από τους κληρονόμους του άλλοτε προξένου της Γαλλίας στην Πρέβεζα Ευσταθίου ή Σταθάκη Παρούση (από το Αίγιο Πελοποννήσου), το δε δεύτερο από τους ίδιους, για να φτιάξει τη σημερινή σωζόμενη σκάλα και έτσι να μην επικοινωνούν τους χειμερινούς μήνες από τη σκάλα που είχαν προς ανατολάς του διδακτηρίου, όπου ήταν και το πρώτο προαύλιο της σχολής. Για το τρίτο τμήμα του οικοπέδου επιφυλάσσόμεθα να γράψουμε (μαζί με όσα στοιχεία βρήκαμε για τα πρώτα) αργότερα.

3. Για τα προσόντα σπουδών του και τα "δοσίματα" θα γράψουμε σε άλλο μελέτημά μας. Τα "δοσίματα" αποτελούνταν από κρέας στις μεγάλες χριστιανικές γιορτές, λάδι και καυσόξυλα ή ξυλοκάρβουνα. Στους μη Πρεβεζάνους έδιναν τα έξοδα ερχομού στη Σχολή και επιστροφής στην πατρίδα τους. Επίσης και το ενοίκιο της κατοικίας τους.

4. Βλ. βιβλίο ταμείου ("ΛΟΠΙΣΤΙΚΟΝ") Θεοφανείου Κληροδοτήματος, στήλη "εξόδων".

5. Με πράξη της χριστιανικής κοινότητας Πρέβεζας του 1820 αποφασίσθηκε την Εφορεία του Θεοφανείου Κληροδοτήματος ν' αποτελούν από ένας Επίτροπος των τριών ενοριακών ναών της Πρέβεζας Αγίου Χαραλάμπους, Αγίου Αθανασίου και Αγίου Νικολάου, αφού παραπήθηκαν οι ορισθέντες με τη διαθήκη συγγενείς του διαθέτη Αν. Θεοφάνη. Βλ. "Ιστορικών δοκίμιον..." Μητροπολίτη Σεραφείμ Άρτης και Πρεβέζης. Μέχρι τώρα δεν μπορέσαμε να βρούμε την πράξη αυτή στα διασωθέντα βιβλία νοταρίων της Πρέβεζας της εποχής εκείνης. Ασφαλώς

χρονιά εκείνη πάρει το πτυχίο της Νομικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών, ήταν γνώστης της γαλλικής και ιταλικής γλώσσας και ενδιαφερόταν πολύ για τα “κοινά”. Προπαντός για την Εκκλησία και Παιδεία. Μέχρι τότε η Θεοφάνειος Σχολή λειτουργούσε χωρίς κανονισμό. Ζήτησε από την Εφορεία να τον εξουσιοδοτήσει για να φτιάξει τον κανονισμό, πράγμα που έκανε. Και την 3/1/1844 τον παρουσίασε σε συνεδρίαση της Εφορείας, η οποία τον συζήτησε κι έγκρινε, σχεδόν, όλα τα άρθρα του ομόφωνα.⁶

Το άρθρο 2 του Κανονισμού εκείνου προβλέπει για τους αποδοτικούς και ευάγωγους άπορους μαθητές τα εξής: 1) Οι φοιτούντες στα τμήματα της Δημοτικής: Θα απαλλάσσονται από την καταβολή διδάκτρων οι γονείς ή οι κηδεμόνες τους και 2) Οι φοιτούντες στο τμήμα Ελληνικού: Θα παίρνουν “ετήσιον σιτηρέσιον”

σε χρήμα, ο δε καλύτερος απ’ αυτούς κάθε σχολικής χρονιάς: “Θέλει απαστέλλεσθαι, δαπάνη του ταμείου, εις Αθήνας είτε εις Κέκρυραν⁷ είτε αλλακού, ίνα τελειοποιείται εις την παιδείαν...”, με την υποχρέωση, όταν τελειώσει τις σπουδές, να εργασθεί στην Πρέβεζα κι έτσι να ωφεληθούν και οι κάτοικοί της.

Παρότι ο κανονισμός δεν προέβλεπε παροχή παπουτσιών, μαθητικών βιβλίων και γραφικής ύλης για τους άπορους μαθητές, εντούτοις στο “ΛΟΓΙΣΤΙΚΟΝ” εξακολούθησαν να είναι σημειωμένες και τέτοιές δαπάνες, με φθίνουσα, όμως, συχνότητα, μέχρι το 1860. Είναι, όμως, σημειωμένα με αύξουσα συχνότητα τα χρηματικά επιδόματα στους άπορους και διακρινόμενους στη μάθηση και το ήθος μαθητές.⁸

Από το 1843 μέχρι το 1856 επιδοτήθηκαν, άλλοτε ένας, άλλοτε περισσότε-

καταχωρήθηκε στα βιβλία κάποιου νοτάριου, για να έχει ισχύ αφενός στο Ορφανοτροφείο της Μόσχας, απ’ όπου οι εκεί επίτροποι εισέπρατταν τους ετήσιους τόκους, και για να μη χαθεί ή καταστραφεί κι ύστερα αμφισβητηθεί αφετέρου.

6. Μειοψήφησε μόνο για τον αριθμό 2 του κανονισμού ο Χρ. Σκέφερης, που εκπροσωπούσε τον Άγιο Αθανάσιο στην τριμελή επιτροπή του Θεοφανείου Κληροδοτήματος. Ήθελε βοηθήματα σε χρήμα να μη παίρνουν μόνο οι άποροι μαθητές του Ελληνικού τμήματος της Σχολής αλλά και οι μη, εφόσον ήταν επιμελείς, αποδοτικοί και ευάγωγοι. Βλ. “Κώδιξ αλληλογραφίας και αποφάσεων” Θεοφανείου Κληροδοτήματος. Τον κανονισμό και τα σχετικά με αυτόν της Εφορείας σκεπτόμαστε σ’ άλλο μελέτημα να δημοσιεύσουμε.

7. Στην Αγγλοκρατούμενη Κέρκυρα μέχρι την Ένωση των Επανήσων με την Ελλάδα (1864) λειτουργούσε η “Ίόνιος Ακαδημία”, ισότιμη με πανεπιστήμιο της εποχής εκείνης. Την είχε ιδρύσει ο Άγγλος αρμοστής Θ. Μαίτλαντ, παρ’ ότι η ιστορία τον κατατάσσει στους μισέλληνες.

8. Τη 16/3/1844 σημειώνει ο ταμίας στο βιβλίο του την πρώτη δαπάνη υπέρ δύο άπορων και καλών μαθητών, ύψους 40 γροσίων. Ήτοι από 20 γρόσια στον καθένα. Όμως ύστερα διακόπεται η δαπάνη για μερικούς μήνες. Δεν έχει γραμμένα και τα ονόματά-τους. Σημειώνει ξανά 20γροσο μηνιαίο βοήθημα για το μαθητή Κων/νο Λίτρα μέχρι τον Αύγουστο του 1846. Έπειτα δεν υπάρχει χρηματικό βοήθημα για μαθητή μέχρι το Γενάρη του 1849. Το γιατί έγινε η διακοπή αυτή δε γνωρίζουμε. Μήπως δεν υπήρξαν το διάστημα αυτό μεταξύ των άπορων άριστοι στη μάθηση και στο ήθος μαθητές; Υπήρξαν, αλλά τούτο οφείλεται σε άλλο λόγο. Στο ότι η

ροι (μέχρι και επτά), οι παρακάτω μαθητές του ελληνικού τμήματος της Σχολής: Κων/νος Λίπρας, Δημήτριος και Αναστάσιος, γιοι του εφημέριου του Αγ. Κωνσταντίνου Πρέβεζας Παπαγρίππου, Σταμούλης Μακάτσης, Γεώργιος Παπακωνσταντίνου, Κων/νος Τσίρας ή Ζήρας, Παναγ. Σερμιντζέλης, Δημήτριος Μανέστρας και Ευστράτιος Τσακαλώτος. Είναι και μερικοί άλλοι που ο ταμίας δεν έχει καταχωρήσει τα ονόματά τους.⁹

Στο διάστημα αυτό υποχρεώθηκαν οι κηδεμόνες των μη άπορων μαθητών να πληρώνουν δίδακτρα ανάλογα με την κατηγορία στην οποία είχαν από την Εφορεία καταταχτεί. Επίσης κάποιои Πρεβεζάνοι άφησαν με τις Διαθήκες τους μετρητά ή ακίνητα στο Θεοφάνειο Κληροδότημα, τα δε ενοίκιά τους ή οι τόκοι από τα μετρητά αύξησαν τα έσοδα του ταμείου του, ώστε και Σχολάρχη να πάρουν προσοντούχο (απόφοιτο Ιονίου Ακαδημίας) του οποίου ο ετήσιος μισθός με τα "δοσίματα" ξεπερνούσε τις 7.000 γρόσια, και να δώσουν βοηθήματα σε περισσότερους μαθητές από τις πρώτες χρονιές εφαρμογής του άρθρου 2 του

κανονισμού της Θεοφανείου Σχολής. Αν ένα μήνα ένας επιδοματούχος άπορος μαθητής από απουσίες ή από αμέλεια ή από απείθειες δεν είχε άριστους βαθμούς ή είχε τιμωρηθεί για παραπτώματα, δεν του έδιναν το χρηματικό επίδομα το μήνα που υστέρησε ή έκανε το παράπτωμα.

Ο Αθανάσιος Αθανασιάδης, που το 1845 η Εφορεία τον είχε κρίσει "Επόπτη" του Θεοφανείου Κληροδοτήματος, έγραφε σε Έλληνες και ξένους ακόμα ευεργέτες, σε συλλόγους φιλανθρωπικούς και φιλεκπαιδευτικούς, αλλά και σε Μητροπολίτες και υπουργούς και βασιλείς να συνδράμουν τους καλούς μαθητές της Θεοφανείου Σχολής με χρηματικά επιδόματα, βιβλία και υποτροφίες, για συνέχιση των σπουδών σε Γυμνάσια, Διδασκαλεία και Πανεπιστήμια. Και πέτυχε τὰ εξής:

Οι μητροπολίτες Άρτας-Πρέβεζας Σωφρόνιος και Ιωαννίνων Ιωαννίκιος να δίνουν μηνιαία επιδόματα ο μεν πρώτος σε δύο μαθητές του Ελληνικού ο δε δεύτερος σε τρεις μαθητές του ίδιου τμήματος.¹⁰

κοινότητα των χριστιανών Ελλήνων της Πρέβεζας είχε επανειλημμένα πάρει αποφάσεις να χρησιμοποιήσει τα ετήσια έσοδα του Θεοφάνειου Κληροδοτήματος για να διεξάγει δίκες στα Ιωάννινα και την Κωνσταντινούπολη κατά των αποφάσεων του άλλοτε πασά των Ιωαννίνων Αλή, με τις οποίες είχε πάρει ακίνητα πολλών Πρεβεζάνων, που έδωσε σε υποταχτικούς του (Τούρκους, Αλβανούς και λίγους Έλληνες), αλλά αντέδρασε η Εφορεία του Θεοφάνειου Κληροδοτήματος (προπαντός ο Αθ. Αθανασιάδης) σθεναρά. Γι' αυτό το πρόβλημα έχομε έτοιμη μελέτη για δημοσίευση.

9. Κάθε δυο χρόνια άλλαζε ο ταμίας. Γινόταν ο εκπρόσωπος στην Εφορεία άλλης ενορίας από τις τρεις που συμμετείχαν.

10. Ένας από τους δύο ήταν ο Ιωάννης Παχούμης, που πήρε τρία συνεχή χρόνια βοήθημα χρηματικό. Βλ. Οδ. Μπέτσου "Ι. Παχούμης", Περιοδικό ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, τεύχος 23/1989. Στη σημ. 1 του ίδιου τεύχους υπάρχουν σχετικές πληροφορίες και για τους άλλους υποτρόφους (ένας του Σωφρόνιου και τρεις του Ιωαννίκιου) και περισσότερα στα "Συμπληρωματικά στοιχεία για τον Ι. Παχούμη" του ίδιου τεύχους.

Το υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδας να δώσει υποτροφία δετούς περίπου διάρκειας στον Ι. Πακούμη, για να σπουδάσει φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών (από το 1855-1863), αφού πρώτα τελειώσει το εκεί Γυμνάσιο Αρρένων.¹¹

Επίσης πέτυχε η Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία Αθηνών να δώσει υποτροφία στην απόφοιτη του Παρθεναγωγείου Πρέβεζας Μαύρα Βαρθολομαίου να σπουδάσει στο Αρσάκειο Διδασκαλείο της, στην Αθήνα, δασκάλα. Αυτή έγινε η πρώτη Πρεβεζάνα Δασκάλα - Δ/ντρια του Παρθεναγωγείου της Πρέβεζας.¹² Ακόμα το 1859 εξασφάλισε υποτροφία από το "Μοναστηριακό Ταμείο" Μητρόπολης Ιωαννίνων για να σπουδάσει σε Γυμνάσιο των Ιωαννίνων ο απόφοιτος του Ελληνικού τμήματος της Θεοφανείου Σχολής Ευστράτιος Τσακαλώτος, ο οποίος αργότερα τελείωσε το τμήμα Χημείας σε κάποιο πανεπιστήμιο και έγινε μετά καθηγητής της Χημείας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών.¹³

Ύστερ' από το 1860 το Θεοφάνειο Κληροδοτήμα διέκοψε την παροχή χρηματικών επιδομάτων σε καλούς άπορους μαθητές της Θεοφανείου Σχολής. Υπο-

θέτουμε ότι τούτο οφειλόταν σε δύο λόγους. Αφενός στο ότι αύξησε το διδακτικό προσωπικό της Θεοφανείου Σχολής και τους μισθούς του (ενώ μειώθηκε ο ετήσιος τόκος των τοκισμένων χρημάτων στο Ορφανοτροφείο της Μόσχας από 4% σε 3,5% και σε λίγο σε 3%) κι αφετέρου στο ότι δέχθηκε να κάνει δεκτό το αίτημα της χριστιανικής κοινότητας της Πρέβεζας να καταβάλει τους ετήσιους τόκους των 30.000 γροσίων του κληροδοτήματος Θεοδ. Βαρζέλη, που είχε εκείνη δανεισθεί και δαπανήσει σε δίκες για την επιστροφή των αρπαγμένων ακινήτων Πρεβεζάνων από τον άλλοτε πασά των Ιωαννίνων Αλή.¹⁴

Β. Η μοναδική υποτροφία του Θεοφανείου Κληρ/τος για να σπουδάσει άπορος Πρεβεζάνος δάσκαλος στην Αθήνα

Ο δάσκαλος του τμήματος της Δημοτικής της Θεοφανείου Σχολής Νικόλαος Πρωτοπαπάς ή "Νικολάκης" είχε το 1876 αρκετά μεγαλώσει και τη μειωμένη απόδοση των μαθητών του στο Αλληλοδιδασκτικό σχολείο, τόσο η Εφορεία του Θεοφανείου Κληροδοτήματος όσο και το κοινό της Πρέβεζας, την απέδιναν σ'

11. Ό.π. Η υποτροφία δόθηκε στο όνομα του τότε βασιλιά της Ελλάδας Όθωνα. Το Θεοφάνειο Κληροδοτήμα πλήρωσε μόνο τα έξοδα του Ι. Πακούμη μετάβασης στην Αθήνα και επιστροφής του (το 1863) στην Πρέβεζα. Βλ. "Λογιστικόν" αυτού.

12. Αντικατέστησε την ξένη διευθύντρια Αικ. Δρακούλη. Η φοίτησή της στο Αρσάκειο διάρκεσε από το 1852 ως το 1860. Το Θεοφάνειο Κληροδοτήμα της έδωσε 420 γρόσια για τα έξοδα της επιστροφής της στην Πρέβεζα τον Οκτώβριο του 1860. Φαίνεται ότι η Εφορεία του Παρθεναγωγείου δεν είχε τότε το ποσό αυτό να στείλει.. Βλ. "Κώδιξ αλληλογραφίας" και "Λογιστικόν" Θεοφανείου Κληροδοτήματος.

13. Ό.π. Στο 2ο βιβλίο σημειώνεται τόσο τον Οκτώβριο του 1859 όσο και τον Οκτώβριο του 1860 δαπάνη 120 γρόσια, για τη μετάβαση στα Γιάννινα του υπότροφου Ευστράτιου Τσακαλώτου, προκειμένου να φοιτήσει στο εκεί Γυμνάσιο. Έχει αφήσει και σπουδαίο συγγραφικό έργο για την επιστήμη του.

14. Ό.π. Σε προσεχές μελέτημά μας θα εκθέσουμε όλα τα σχετικά στοιχεία.

αυτόν κι όχι σ' άλλα αίτια.¹⁵

Το 1876 ενεργοποιήθηκε το αξιόλογο κληροδοτήμα των συζύγων Θεοδώρου Τσιντώση και Αικατερίνης Καρνάβαλη, με το θάνατο και του πρώτου το 1874. Ένα σεβαστό ποσό από τα ενοίκια και μισθώματα των ακινήτων του κάθε χρόνο ενίσχυε το ταμείο του Θεοφανείου Κληροδοτήματος.¹⁶

Τότε ο επόπης του Θεοφανείου Κληροδοτήματος Αθ. Αθανασιάδης εισηγήθηκε στην Εφορεία να σπουδάσουν ένα καλό και άπορο απόφοιτο της Θεοφα-

νείου Σχολής νέο (από την Πρέβεζα) δάσκαλο, για ν' αντικαταστήσει το γέροντα Νικ. Πρωτοπαπά στο Αλληλοδιδασκτικό τμήμα αυτής. Κι εκείνη έγκρινε την εισήγησή του και αποφάσισε, ως καλύτερο, να δώσει την υποτροφία στο Χρ. Μίχα του Γεωργίου, που μαζί με το συνομήλικό του Ανδρέα Μωραϊτή τη σχολική χρονιά του '75-76 υπηρετούσαν ως βοηθοί του Νικ. Πρωτοπαπά, στο Αλληλοδιδασκτικό, με μισθό 30 γρόσια το μήνα. Όρισε δε και το μηνιαίο ποσό της υποτροφίας σε 80 ελληνικές δραχμές.¹⁷ Ο Χρ.

15. Βλ. "Κώδιξ αλληλογραφίας και αποφάσεων" του Θεοφανείου Κληροδοτήματος, όπου είναι καταχωρημένες αποφάσεις του Θεοφανείου Κληροδοτήματος και απαντήσεις του Ν. Πρωτοπαπά για το ζήτημα αυτό. Σχετικά με το θέμα αυτό σε άλλο μελέτημά μας θα γράψουμε. Υπνέπησε πριν το 1834 χρόνια 2 ή 3 ως βοηθός του Αλληλοδιδάκτη πτυχιούχου δασκάλου Νικ. Μπούα, από την Πρέβεζα, και ύστερα ως δάσκαλος Αλληλοδιδασκτικής μεθόδου στο τμήμα Δημοτικής μέχρι τον Αύγουστο του 1880 χωρίς διακοπή. Τότε έπαθε "αποπληξία" και έζησε μέχρι το Φλεβάρη του 1881 κατάκοιτος και χωρίς καμιά οικονομική βοήθεια του Θεοφανείου Κληροδοτήματος. Ύστερα είδε την παράλειψή του το Κληροδοτήμα κι έδωσε στο γιο του Βασίλη καθυστερούμενα από μισθούς του πατέρα του και τα έξοδα της κηδείας του. Καμιά άλλη αναγνώριση ύστερα δεν του έγινε ούτε από το Θεοφάνειο Κληροδοτήμα ούτε από το Δήμο της Πρέβεζας. Ευτυχώς που ο τελευταίος δεν ξέχασε κι έναν άλλο, πολυχρόνιο εργάτη της Θεοφανείου Σχολής, τον Ι. Πακούμη. Το 1923 ονόμασε μια γειτονική της Θεοφανείου Σχολής πάροδο με τ' όνομά του.

16. Την πρώτη διετία 1874-75 είσπραξε το ταμείο του Θεοφανείου Κληροδοτήματος από το κληροδοτήμα του ζεύγους Τσιντώση 3473 αργυρά γρόσια. Ύστερα δε γνωρίζουμε τα έσοδά του, γιατί τηρούσε δικό του λογαριασμό. Αλλά τα σχετικά βιβλία του έχουν χαθεί. Μόνο τη διαθήκη του βρήκαμε και τα έσοδα του μέρος των ακινήτων του, που πήρε το 1934 το 1ο Δημοτικό Σχολείο Πρέβεζας. Άλλα μέρη πήραν τότε το Γυμνάσιο Πρέβεζας (που τηρεί δικά του βιβλία) και τα 2ο και 3ο Δημοτικά Σχολεία, που αμέσως σχεδόν τα εκποίησαν, για ν' αγοράσουν τα οικόπεδα και να χτίσουν τα διδακτήρια σ' αυτά, που ο πόλεμος του 1940 δεν επέτρεψε να τελειώσουν. Έτσι, σχεδόν, εξαφανίστηκε το κληροδοτήμα αυτό και μερικά άλλα της Θεοφανείου Σχολής. Τελευταία δε και το Θεοφάνειο Κληροδοτήμα.

17. Στα Αλληλοδιδασκτικά σχολεία οι μαθητές, ανάλογα με την επίδοσή τους σε κάθε μάθημα, ήταν χωρισμένοι σε 8 κλάσεις (κν. τάξεις), κάθε δε κλάση σε κάθε μάθημα σε 10/μελείς ομάδες ίσης περίπου γνωστικής ικανότητας. Ο Αλληλοδιδάκτης δάσκαλος καθοδηγούσε τους καλύτερους της κάθε κλάσης και εκείνοι τους καλύτερους των ομάδων τους. Αυτοί ύστερα δίδασκαν το νέο στους άλλους μαθητές της ομάδας. Ύστερα ο δάσκαλος έλεγχε την απόδοση της μάθησης της κάθε ομάδας και ρύθμιζε τη σειρά των μαθητών της ομάδας ανάλογα με την επί-

Μίχας δέχθηκε την υποτροφία. Η Εφορεία τον Αύγουστο του 1876 έγραψε στον Πρεβεζάνο Αναστάσιο Καλό, κάτοικο μόνιμο Αθηνών, ν' αναλάβει την κηδεμονία του υποτρόφου της κι εκείνος τη δέχθηκε, με τον όρο να του προασπελ- λουν τα μηνιαία επιδόματα του υποτρόφου. Κι ο Χρ. Μίχας, αρχές του Οκτώβρη του 1876 έφυγε για την Αθήνα, με έξοδα του Θεοφανείου Κληροδοτήματος, όπου είχε αποστείλει στον Αν. Καλό την πρώτη τετραμηνία της υποτροφίας του, από τον οποίο αρχή κάθε μήνα ο Χρ. Μίχας έπαιρνε τις 80 δραχμές. Τότε που πήγε δεν λειτουργούσε στην Αθήνα Διδασκαλείο, ούτε σ' άλλο μέρος της Ελλάδας. Το από τον Ι. Καποδίστρια ιδρυθέν Διδασκαλείο της Αλληλοδιδακτικής μεθόδου είχε κλείσει το 1864. Το θέρος κάθε σχολικής χρονιάς το Υπουργείο Παιδείας κατάρτιζε μια Επιτροπή εγκρίτων πολτών, η οποία εξέταζε (γραπτά και προφορικά) υποψηφίους που ήθελαν να αποκτήσουν τίτλο δασκάλου της Αλληλοδιδακτικής. Ο υποψήφιος έπρεπε να είχε τουλάχιστον ενδεικτικό Α'

τάξης Γυμνασίου και βεβαίωση παρακολούθησης Αλληλοδιδάκτη δασκάλου σχολείου Αθηνών, ορισμένης χρονικής διάρκειας. Όμως, όπως φαίνεται, ο Χρ. Μίχας, ως απόφοιτος του Ελληνικού της Θεοφανείου Σχολής, δε φοίτησε μόνο στην πρώτη τάξη Γυμνασίου Αρρένων Αθηνών, γιατί δε ζήτησε τον επόμενο χρόνο να διαγωνισθεί ενώπιον της Επιτροπής του Υπουργείου Παιδείας, για να πάρει πτυχίο δασκάλου της Αλληλοδιδακτικής. Φοίτησε και στη Β' τάξη του 4τάξιου Γυμνασίου τη δεύτερη σχολική χρονιά (1877-1878), ίσως και την τρίτη (1878-1879). Αν φοίτησε μόνο στην Β' τάξη Γυμνασίου, θα πρέπει την επόμενη σχολική χρονιά (1878-1879) να γράφτηκε στο αρτισύστατο Μαράσλειο Διδασκαλείο (Γενάρης του 1878, με το νόμο ΧΘ'), που αμέσως άρχισε τη λειτουργία του, διακόποντας τη φοίτησή του στη Β' τάξη του Γυμνασίου. Το Μαράσλειο δεχόταν σπουδαστές, που είχαν ενδεικτικό της Α' τάξης Γυμνασίου τουλάχιστον και φοιτούσαν σ' αυτό ύστερα τρεις σχολικές χρονιές. Αν είχαν ενδεικτικό Β' τάξης

δοσή τους. Οι βοηθοί του Αλληλοδιδάκτη τον βοηθούσαν στην καθοδήγηση, έλεγχο των γραφτών εργασιών και των προφορικών ασκήσεων και στην εποπεία της λειτουργίας του Αλληλοδιδακτικού μέσα στην ίδια αίθουσα διδασκαλίας. Όμως η μάθηση γινόταν μόνο με τη μνήμη (απομνημόνευση) γιατί ο καλύτερος μαθητής της κάθε ομάδας ή κλάσης δεν μπορούσε να είναι και καλός δάσκαλος, για να διδάσκει τους συμμαθητές του επαγωγικά. Αυτό αντιλήφθηκε το Ελληνικό Κράτος το 1880 και με νόμο του κατέργησε τα Αλληλοδιδακτικά σχολεία που το 1830 πρωτόγιναν. Τότε θεωρήθηκαν η πανάκεια της Δημοτικής Εκπαίδευσης, ενώ στην πράξη αποδείχθηκαν ως αντιψυχολογικά και αντιπαιδαγωγικά. Αμέσως δε έδωσε εντολή να καταταχθούν οι μαθητές σε τάξεις ανάλογα με τη γνωστική τους δύναμη και οι δάσκαλοι να διδάσκουν οι ίδιοι τους μαθητές, αφού μετεκπαιδευτούν προοδευτικά στη νέα μέθοδο, που πήρε το όνομα "Συνδιδακτική" και τα σχολεία "Συνδιδακτικά". Τη μετατροπή των Αλληλοδιδακτικών σχολείων σε Συνδιδακτικά έσπευσαν και τα τουρκοκρατούμενα μέρη να εφαρμόσουν. Κι άλλα το έκαναν αμέσως εφόσον βρήκαν δασκάλους γνώστες της Συνδιδακτικής μεθόδου κι άλλα αργότερα. Πάντως μέσα στη διάρκεια της 10ετίας του 1880 όλα τα Αλληλοδιδακτικά στη Μητρόπολη Νικοπόλεως μετατράπηκαν σε Συνδιδακτικά.

Γυμνασίου γράφονταν στη Β' τάξη Διδασκαλείου και φοιτούσαν δύο σχολικές χρονιές. Ο Χρ. Μίχας ίσως να έπραξε αυτό το δεύτερο. Ίσως όμως να μην έκανε ούτε αυτό, αλλά κάτι άλλο. Είχε δοθεί το δικαίωμα σε υποψήφιους δασκάλους που διέθεταν ενδεικτικό προαγωγής Α' Γυμνασίου τουλάχιστον και δεν ήθελαν για κάποιο λόγο να φοιτήσουν στο Διδασκαλείο ή δεν μπορούσαν γιατί ήταν μεγαλύτεροι των 25 χρόνων (δέχονταν από ηλικία 16-25 χρόνων και εφόσον είχαν σωματική αρτιμέλεια) να ζητήσουν να διαγωνισθούν στο Διδασκαλείο από τους καθηγητές του και να πάρουν πτυχίο δασκάλου (όχι υποδιδασκάλου) αν κρίνονταν ικανοί.¹⁸ Έναν από τους τρεις δρόμους ακολούθησε ο Χρ. Μίχας. Πάντως τα τέλη Σεπτεμβρίου του 1880 (ύστερα από τέσσερις σχολικές χρονιές που βρισκόταν στην Αθήνα) πήρε πτυχίο δασκάλου Β' τάξης, επειδή ο βαθμός του ήταν "πάνυ καλώς".¹⁹ Στο τετραετές διάστημα της υποτροφίας του Χρ. Μίχα η Εφορεία του Θεοφανείου Κληροδοτήμα-

τος δεν υπήρξε πάντοτε συνεπής στην προαποστολή των δραχμών της υποτροφίας στον κηδεμόνα του Αν. Καλό, παρ' ότι εκείνος τους είχε γράψει ότι δεν του περισσεύουν από τα δικά του έσοδα να του προκαταβάλλει τις 80 δραχμές. Έγραψε και στα ξαδέρφια του Κωνσταντίνο και Παναγιώτη Χρ. Μαμμάτη, να κάνουν συστάσεις στην Εφορεία εκ μέρους του, αλλά εκείνη, άγνωστο γιατί, δεν μπόρεσε ή δε θέλησε να συμμορφωθεί. Ο κηδεμόνας του υπέμεινε την ολιγωρία της, διαμαρτυρούμενος συνεχώς μέχρι την αποφοίτηση του Χρ. Μίχα.²⁰

Όταν πήρε το πτυχίο του ο Χρ. Μίχας (Σεπτέμβριος του 1880) η Εφορεία του είχε προαποστείλει τα έξοδα της επιστροφής του. Έτσι γύρισε αμέσως στην Πρέβεζα αρχές Οκτώβρη του 1880. Ακριβώς στην κατάλληλη ώρα, γιατί το τμήμα της Δημοτικής της Θεοφανείου Σχολής λειτουργούσε με απόφοιτους του Ελληνικού της. Ο μέχρι τον Αύγουστο του 1880 διδάσκαλός του ήταν βαριά άρρωστος από "αποπληξία".²¹ Η Εφο-

18. Το δικαίωμα αυτό καταργήθηκε με διάταγμα του Νοέμβρη του 1881. Βλ. "Ιστορία της Εκπαιδεύσεως", Χρ. Λέφα, έκδ. ΟΕΣΒ, του 1942.

19. Αν ο βαθμός του πτυχίου ήταν "Άριστα" θα είχε πτυχίο Α' τάξεως. Αν δε ήταν βαθμός "καλώς", τότε ήταν Γ' τάξεως διδάσκαλος. Με το βαθμό αυτό στα ελληνικά σχολεία της Α' τάξεως διορίζονταν σε τέτοια των εδρών των Νομών. Οι της Β' τάξεως σε τέτοια των εδρών των επαρχιών και οι της Γ' τάξεως σε τέτοια των εδρών των δήμων. Αργότερα, με το Ν. 381 του 1914, οι παραπάνω χαρακτηρισμοί άλλαξαν σε Α/θμιος, Β/θμιος και Γ/θμιος. Απαιτήθηκε, όμως, για τη φοίτηση στα Διδασκαλεία του Νόμου ΧΘ' ενδεικτικό Β' Γυμνασίου και για Ζετή φοίτηση. Ό.π.

20. Στον Κώδικα του Θεοφανείου Κληροδοτήματος δεν έχουν καταχωρηθεί οι επιστολές του. Σώθηκαν όμως οι επιστολές του Αν. Καλού, που έστειλε στα ξαδέρφια του Μαμμάτη, και η εγγονή του Παναγιώτη Χρυσούλα τις έδωσε, μαζί με άλλα της οικογένειάς του παππού και της πατρικής της οικογένειάς (Θεοφρ. Ιωαννίδη) στον γράφοντα και τα συμβουλευείται σε πολλές μελέτες του για την ιστορία της Πρέβεζας.

21. Βλ. τα διασωθέντα βιβλία του αρχείου του Θεοφανείου Κληροδοτήματος "Κώδιξ" και "Λογιστικόν".

ρεία αμέσως τον προσέλαβε και ανέλαβε το τμήμα της Δημοτικής, του οποίου οι μαθητές, μέχρι τον Αύγουστο του 1880, είχαν διδαχτεί με την αλληλοδιδασκτική μέθοδο. Η Ελλάδα με διάταγμα της 3/9/1880 είχε καταργήσει τη μέθοδο αυτή ως αντιπαιδαγωγική και είχε δώσει εντολή τα Αλληλοδιδασκτικά σχολεία να μετατραπούν σε Συνδιδασκτικά. Δηλαδή οι μαθητές τους να χωρισθούν ανάλογα με τις γνώσεις τους σε όλα τα μαθήματα σε τέσσερις τάξεις (αν λειτουργούσε στην έδρα τους Ελληνικό σχολείο) ή σε έξι τάξεις (αν δε λειτουργούσε). Στο Διδασκαλείο του Μαρασλή της Αθήνας ο Χρ. Μίκας είχε διδαχθεί μόνο τη Συνδιδασκτική μέθοδο, κατά την οποία τη διδασκαλία σε κάθε τάξη έκανε δάσκαλος, οι δε τάξεις είχαν κατ' ανώτερο όριο 50-60

μαθητές.²²

Στα τουρκοκρατούμενα μέρη η μετατροπή των Αλληλοδιδασκτικών σχολείων έγινε προοδευτικά σε Συνδιδασκτικά στη δεκαετία του 1880. Δε γνωρίζουμε πότε ο Χρ. Μίκας μετέτρεψε το Αλληλοδιδασκτικό της Θεοφανείου σχολής σε Συνδιδασκτικό. Αυτό δεν ήταν και τόσο εύκολο. Γιατί οι μαθητές του Αλληλοδιδασκτικού μπορεί να ήταν σε ένα μάθημα στην 8η κλάση και σε άλλο μάθημα στη Β' κλάση, ανάλογα με την πρόοδό τους. Όλων των κύριων μαθημάτων η διδακτέα ύλη ήταν χωρισμένη σε 8 κλάσεις και για να πάρει απολυτήριο ο μαθητής από το Αλληλοδιδασκτικό έπρεπε να τελειώσει (καλύτερα να αποστηθίσει) την ύλη και των 8 κλάσεων όλων των κύριων μαθημάτων του.²³

22. Χρ. Λέφα, ό.π.

23. Άλλωστε εμπόδιο ισχυρό ήταν για τη μετατροπή τους και η ανεύρεση διδασκάλου με πυχίο του μοναδικού μέχρι το 1880 Διδασκαλείου Αθηνών κι ύστερα και των νεοϊδρυθέντων στην Πελοπόννησο και τα Επάνησα άλλων δύο (Νόμος ΩΝΘ') και το 1882 στη Θεσσαλία (Νόμος ΑΙΒ'). Όμως στις τουρκοκρατούμενες χώρες είχαν ιδρυθεί τέτοια διδασκαλεία νωρίτερα από της Ελλάδας, όπως το Ζωγράφειο στο Κεστοράτι Αργυροκάστρου το 1872-73, της Θεσσαλονίκης, των Σερρών, της Ανδριανουπόλεως κ.ά. με χρήματα ευεργετών. Στην Ήπειρο υπήρχαν τέτοιοι διδάσκαλοι για να κάνουν τη μετατροπή. Όμως οι διδάσκαλοι της "Συνδιδασκτικής" μεθόδου τότε ήταν λίγοι και μια Εφορεία Σχολής τουρκοκρατούμενου τόπου έπρεπε να διαθέτει περισσότερα από πριν για να μπορέσει να προσλάβει τέτοιο δάσκαλο. Ευτυχώς που το Μοναστηριακό Ταμείο της Επαρχίας Φιλιπιάδας (τότε λεγόταν "Λούρου") είχε πλούσια (8) μοναστήρια (όπως του Προφήτη Ηλίου και Καστρίου περιοχής Κάτω Λάκκας Σουλίου - Θεσπρωτικού). Το ίδιο πλούσιο ήταν και το ταμείο της Δημογεροντίας Πρέβεζας από τα έσοδα των δύο μοναστηριών της (στη χερσόνησο Σκαφιδάκι), των ευοριακών ναών της κ.ά. πηγών της. Όμως δεν ήταν πλούσιες οι Εφορείες των Σχολών των χωριών της επαρχίας Πρέβεζας, επειδή οι Τουρκαλβανοί τσιφλικάδες της περιοχής είχαν αρπάξει μεγάλα τμήματα βοσκήσιμης και καλλιεργήσιμης γης των (5) μοναστηριών της. Και γι' αυτό τα 2-3 Αλληλοδιδασκτικά καθυστέρησαν (όχι πέραν του 1890) τη μετατροπή τους σε Συνδιδασκτικά. Σε κάποια αλληλοδιδασκτικά σχολεία αντέδρασαν στη μετατροπή γονείς, που δε δέχθηκαν την κρίση του δασκάλου για κατάταξη των παιδιών σε μικρή τάξη, ενώ πριν βρίσκονταν σε μεγάλη κλάση σε κάποια μαθήματα. Τούτο έγινε στο Αλληλοδιδασκτικό Θεσπρωτικού, αφού η μετατροπή άργησε. Έγινε το 1887-88 από τον τότε απόφοιτο του Ζωγραφείου Διδασκαλείου Κων. Παπαμιχαήλ. Βλ. και σχετική ανέκδοτη μελέτη με τίτλο: "Η εκπαίδευση στα Λέλοβα κ.λπ. χωριά της περιοχής τους".

Μερικές σχολικές χρονιές, από έλλειψη Ελληνοδιδασκάλου της Σχολής, ο Χρ. Μίχας δίδαξε στο Ελληνικό τμήμα της. Μαθητές του μας πληροφόρησαν ότι ήταν μεθοδικός στη διδασκαλία, αλλά πολύ αυστηρός. Τον Αύγουστο του 1914 η Θεοφάνειος Σχολή καταργήθηκε. Τα τμήματά της τότε αποτέλεσαν το Δημοτικό σχολείο της Πρέβεζας - που από το 1915 χωρίσθηκε σε δύο 3θέσια (1ο και 2ο) -, το Ελληνικό και το Ημιγυμνάσιο.

Οι δάσκαλοι, ελληνοδιδάσκαλοι και καθηγητές των σχολών των Νέων Χωρών, που είχαν προϋπηρεσία σε σχολές αυτών πάνω από δύο σχολικές χρονιές, υπέβαλαν δικαιολογητικά και αναγνωρίστηκαν. Ο Χρ. Μίχας αναγνωρίσθηκε ως Β/βάθμιος διδάσκαλος και πήρε οργανική θέση στο 1ο Δημοτικό σχολείο, ο δε Απ. Μπιντζελέκης, που είχε πτυχίο με "άριστα", αν και ήταν 10 περίπου χρόνια νεώτερός του, αναγνωρίσθηκε ως Α/βάθμιος και πήρε τη Διεύθυνση του 1ου Δημοτικού σχολείου, ο δε Μίχας ήταν ύστερα υφιστάμενός του.

Ο ετήσιος μισθός του Χρ. Μίχα κατά την προ του 1914 περίοδο δεν ξεπέρασε τις 4.000 γρόσια. Είχε δε και πολυμελή οικογένεια, την οποία για να ζήσει, αναγκάζονταν να νοικιάζει λιοτόπια του Θεοφανείου Κληροδοτήματος και των ενοριακών ναών, για να εξοικονομεί το λάδι

της οικογένειάς του.

Είχε δε και φιλοσοφικές ή ιδεολογικές ανησυχίες, οι οποίες τον ώθησαν να παραβιάσει κάποτε το πρόγραμμα της σχολής στη διδασκαλία των Θρησκευτικών και της Ιστορίας. Περισσότερο την περίοδο, που στην Τουρκία το 1909 επικράτησαν οι Νεότουρκοι. Τότε οι σοσιαλιστές της Πρέβεζας, με άδεια των τουρκικών αρχών, ίδρυσαν λέσχη, στο δε Διοικητικό Συμβούλιό της μετείχε και ο Χρ. Μίχας, ο οποίος ήταν τακτικός ακροατής των ομιλητών της λέσχης. Ακόμα συνέθετε και ποιήματα με σοσιαλιστικό περιεχόμενο, τα οποία όχι μόνο απάγγελλε σε καφεενία της Πρέβεζας, αλλά ανέθετε να απαγγελθούν σε σχολικές γιορτές και οι μαθητές του. Όλα αυτά καταγγέλθηκαν στη Δημογεροντία της χριστιανικής Πρέβεζας (πρόεδρός της ήταν ο μητροπολίτης Νικοπόλεως και μέλη της ένας εκλεγμένος με ψήφο δημογέροντας από κάθε ενοριακή εκκλησία της Πρέβεζας), η οποία έκανε ανακρίσεις και διαπίστωσε την αλήθεια των καταγγελλθέντων. Και αποφάσισε την απόλυσή του, την οποία ανακάλεσε όταν έμπροσθέν της εγγράφως και προφορικώς ο Μίχας δήλωσε μεταμέλεια. Ύστερα έγινε Γραμματέας του Κομιτάτου της Πρέβεζας και μετείχε στις συνεδριάσεις του, που ήταν μυστικές.²⁴ Μετά την αναγνώρισή του ως Δη-

24. Βλ. Κώδικες: α) της Εφορείας των Σχολών της Πρέβεζας και β) τον 4ο Κώδικα της Δημογεροντίας αυτής. Παρά τις προσπάθειές μας δεν μπορέσαμε να βρούμε κάποιες μελέτες (δημοσιευμένες ή όχι) του δασκάλου Χρ. Μίχα. Ούτε και κάποια ποιήματά του με πολιτικό περιεχόμενο. Οι νεώτεροί μας, που έχουν ζήλο και χρόνο, ας ψάξουν να βρουν τέτοια τόσο στα τότε (πριν το 1917) σοσιαλιστικά της Ελλάδας έντυπα όσο και στα χέρια των απογόνων του Χρ. Μίχα. Εμείς σ' άλλο μελέτημα θ' αναφερθούμε διεξοδικότερα για τη δράση του στη λέσχη των σοσιαλιστών, τις ανακρίσεις, σε βάρος του, της Δημογεροντίας της Πρέβεζας και στο Ηπειρωτικό Κομιτάτο (τμήμα Πρέβεζας), αλλά και ως δασκάλου του δημόσιου 1ου Δημοτικού σχολείου Πρέβεζας.

μόσιου διδασκάλου οι Επιθεωρητές γράφουν ότι έχει φιλοσοφικές ανησυχίες και έχει δημοσιεύσει μερικές μελέτες του. Και ότι είναι πωχός και κουρασμένος, αλλά και ιδιόρρυθμος. Όμως το θέρος του 1917 τιμωρήθηκε από το Υπουργείο Παιδείας με δυσμενή μετάθεση στην περιφέρεια Παραμυθιάς και προτίμησε να παραπηθεί.²⁵ Ο μακαρίτης

Κων/νος Μπάκας είπε στο γράφοντα κάποτε ότι μέσα στον Αν-Χαράλαμπο, όταν κάποιος του κυβερνώντος τότε Λαϊκού Κόμματος μιλούσε κατά του αρχηγού των Φιλελευθέρων, τον διέκοψε και κλεύασε. Από αυτό το γεγονός τιμωρήθηκε με δυσμενή μετάθεση. Θύμα του Διχασμού, ύστερα από 37 χρόνια στη διδασκαλική έδρα!

25. Βλ. α) Βιβλίο 1ο Πράξεων ΕΣΣΕ (Υπηρεσιακού Συμβουλίου) Δημ. Εκπαίδευσης Πρέβεζας και β) "Ημερολόγια" από τις επιθεωρήσεις των Δημ. Σχολείων της Πρέβεζας των Επιθεωρητών Γερασ. Κοκκίνη και Γεωργ. Προφαντοπούλου των ετών 1914-15 και 1916-17, Αρχείο Δημ. Εκπαίδευσης Πρέβεζας.

